

Лекція 5. Розвиток української кримінології

План

1. Зародження кримінології в Україні.
2. Кримінологія в УРСР у 60–80-ті роки ХХ століття.
3. Кримінологія в незалежній Україні.

Література:

1. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: У 3 кн. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. Київ: Ін Юре, 2007.
2. Кримінологія: Підручник / За заг. ред. О.М. Джузи. Київ: Юрінком Інтер, 2002.

1. Зародження кримінології в Україні

Для підтвердження або спростування тих чи інших кримінологічних теорій потрібно було створити науково-методичну і організаційну базу для проведення широких *кримінологічних досліджень*. На початку ХХ ст. такі заклади вже існували на Заході у вигляді приватних шкіл і лабораторій.

У СРСР та УРСР створювалися кримінологічні кабінети, які займалися вивченням особи злочинців. У ті часи експериментували дуже багато. В Україні створювались *кримінологічні кабінети*. В Києві, крім кабінету при юридичному факультеті *Інституту народного господарства*, існувала ще й «*Юридична клініка*», у якій викладачі відповідних кафедр набирали групи студентів, які проводили анкетування ув'язнених, а також членів їх сім'ї, товаришів по роботі. У 1925 році всі українські кабінети були перетворені в *Інститути науково-судової експертизи*, які повинні були проводити наукові дослідження та експертизи у судових справах, вивчати злочинність і особу злочинців. Секція «*Кримінально-психологічних і психопатологічних досліджень*» під керівництвом академіка **І. О. Малиновського** підготувала доповіді: «*Про вивчення злочинця і злочинності*»; «*Про асоціативний метод і застосування його в судовій роботі*»; «*Про особливості професійного злочинця*». І. О. Малиновський доводив, що завданням цих кабінетів є не лише

біологічне обстеження злочинців, як у США та Європі, а й соціологічні дослідження, адже радянське законодавство розглядає **злочин як продукт соціально-економічних умов і вважає за необхідне застосовувати до злочинця заходи соціального захисту**. Необхідно вивчати злочинця, щоб з'ясувати, як боротися зі злочинністю, а для цього потрібні спеціальні наукові установи. В Києві, Харкові, Одесі вже діяли **кабінети науково-судової експертизи**, але необхідно створити інститут республіканського масштабу з метою систематичного вивчення проблем злочинності в Україні.

Київський інститут науково-судової експертизи (КІНСЕ) вивчав проблеми злочинності в Україні, розробляв окремі питання методології і методики досліджень особи правопорушників. Інститут мав **кримінологічний музей**, у якому було три відділи: *кримінологічний, пенітенціарний і методів дослідження*. В 1928–1929 роках вченими КІНСЕ були підготовлені праці: **«Про застосування гіпнозу в слідчій справі»** (професор **В. М. Гаккебуш**); **«Сучасні погляди на явища телепатії та їх кримінологічне значення»** (професор **В. І. Фаворський**); **«Психоаналітичне дослідження піроманії»** (доктор **І. А. Залкінд**). Майже всі дослідження в КІНСЕ проводилися представниками природничих наук.

По-іншому будувалась робота **Всеукраїнського кабінету з вивчення особи злочинця і злочинності** (Одеса, 1925 р), який мав на меті **«сприяння виправно-трудовам у справі правильного застосування методів виправно-трудового впливу»**, а також **«дослідженням злочинності як соціального явища»**. Кабінет видав: збірник **«Вивчення злочинності та пенітенціарної практики»**, часопис **«Проблеми злочинності»**, монографію **«Типи сучасних правопорушників»**.

В 1930 році у Харкові був створений **Всеукраїнський кримінологічний інститут**, на який було покладене завдання наукової розробки заходів, методів і способів боротьби зі злочинністю в Україні. Обвинувачення його вчених у пропаганді ідей Ч. Ломброзо призвели до закриття кримінологічних кабінетів і перетворення їх в установи, які досліджували лише питання

кримінально-правової політики і кримінального права. Це ознаменувало собою ліквідацію кримінології як «буржуазної лжеснауки». І тільки на початку 60-х років раніше заборонена в СРСР наука кримінологія стала поступово відроджуватися.

2. Кримінологія в УРСР у 60–80-ті роки ХХ століття

Наприкінці 50-х років, після усунення наслідків культу особи Сталіна, справа з кримінологічними дослідженнями змінилася на краще. Знову почали з'являтися статті про актуальні питання боротьби зі злочинністю. З 1957 року проблемами кримінології почали займатися на юридичних факультетах університетів, в юридичних інститутах та Академіях наук союзних республік.

На початку 60-х років були опубліковані важливі наукові праці з кримінологічної тематики. У 1963 р. був створений *Всесоюзний інститут з вивчення причин та розробки заходів попередження злочинності*. У 1966р. вийшов підручник з радянської кримінології, підготовлений цим інститутом.

Відродження кримінології в Україні почалося у стінах *Київської Вищої школи МВС* (зараз *Національна академія внутрішніх справ*). Там у 1962–1963 роках під керівництвом професора **П. П. Михайленка** проводилися соціологічні дослідження причин злочинності неповнолітніх та рецидивної злочинності в УРСР. П. Михайленко разом з Й.А. Гельфандом опублікували монографію «Попередження злочинів – основа боротьби за викорінення злочинності» (1964 р.). У роботі розглядалися питання ролі і значення попередження злочинів, визначення поняття «попередження», попередження злочинів на стадіях готування і замаху на злочин, недопущення рецидиву злочинів.

В Україні стали створюватися науково-дослідні установи, сутність яких зводилася до відтворення колись існуючих наукових установ, але на новій основі з урахуванням розвитку науки і суспільних відносин в Україні. Координацію кримінологічних досліджень здійснював *відділ кримінально-правових та кримінологічних проблем Інституту держави і права Академії наук УРСР*. Науковими працівниками були підготовлені і видані

колективні монографії: «Попередження правопорушень неповнолітніх» (1967 р., **М. М. Міхєєнко**); «Боротьба з правопорушеннями і злочинністю» (1969 р., **І. П. Лановенко**); «Кримінально-правова боротьба з хуліганством» (1971р., **Ф.А. Лопушанський**); «Відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність» (1971 р., **І. П. Лановенко**); «Теоретичні проблеми попередження правопорушень неповнолітніх» (1977 р., **Ф.А. Лопушанський**).

3. Кримінологія в незалежній Україні

Із проголошенням України незалежною державою кримінологічні дослідження почали набувати якісно нового характеру. Вони стали рішуче звільнятися від заідеологізованості компартійних догм, класового підходу до проблем злочинності. Кримінологи стали звертатися до теорії і практики боротьби зі злочинністю в розвинутих країнах світу.

В Україні з 1991 року відбулися суттєві соціально-економічні зміни. Почався перехід від командно-адміністративної системи господарювання до ринкової, від тоталітарної держави до правової. Але непослідовність, якою супроводжувався обраний шлях, обернулася негативними наслідками для життя народу. Невтішні результати реформування економіки призвели до спаду виробництва, розростання «тіньової» економіки, загострили соціально-економічну і криміногенну ситуацію в Україні, призвели до *розширеного відтворення злочинної поведінки* і різкого зростання злочинності. Таким чином, *саме життя висунуло перед сучасною українською кримінологією низку складних завдань, що не могло не позначитися на предметі, тематиці й методиці наукових досліджень.*

Кримінологічною проблематикою займаються **Науково-дослідний інститут вивчення злочинності** при **Академії правових наук України** (1995 р.); **відділ кримінально-правових і кримінологічних проблем** при **Інституті держави і права НАН України**; **Науково-дослідному інституту проблем боротьби зі злочинністю Національної академії внутрішніх справ України**; **Університеті внутрішніх справ МВС України** (м. Харків). Кримінологічні дослідження також проводять науковці юридичних вузів

У 1971 році на базі Київської вищої школи МВС була створена науково-дослідна лабораторія Всесоюзного науково-дослідного інституту МВС СРСР, яку очолив професор **П.П. Михайленко**, а згодом – відомий кримінолог професор **А.П. Закалюк**. У 1997 р. на базі цієї установи був створений **Науково-дослідний інститут проблем боротьби зі злочинністю**. Цією установою проведені ґрунтовні дослідження щодо діяльності громадських формувань по профілактиці правопорушень та злочинів, попередження грабежів, розбійних нападів та інших найбільш розповсюджених видів злочинів, багато з яких були здійснені вперше в СРСР, але через існуючі в той час режимні обмеження не були надруковані у відкритій науковій літературі.

У 1994 р. був опублікований збірник наукових праць **«Злочинність в Україні»**, у якому вперше були надруковані статистичні дані щодо стану, структури та динаміки злочинності в країні у 1972–1993 рр. З кінця 90-х років у НДІПБЗ щороку здійснюється аналіз криміногенної ситуації в Україні та прогноз її розвитку на наступний рік, проводяться моніторингові опитування населення, кримінологічні експертизи нормативно-правових актів. Вийшли роботи **М.С. Хруппи «Антинаркотичне законодавство України. Теорія. Історія. Коментар»**, **В.М. Поповича «Тіньова економіка як предмет економічної кримінології»**, **С.Н. Баліної «Тіньова економіка і організована злочинність»**.

23 липня 1998 року була створена **Кримінологічна асоціація України** – громадська організація, що об'єднує кримінологів та фахівців, професійна діяльність яких пов'язана з протидією злочинності. Президентом КАУ було обрано Міністра внутрішніх справ України **Ю. Ф. Кравченка**, віцепрезидентами професорів **О. М. Бандурку** та **А. П. Закалюка**.